

Večernice

MOHORJEVE DRUŽBE V CELOVCU

20
25

TINE GOLEŽ

Več kot stoletje in pol

Več kot stoletje in pol

Tine Golež

Več kot stoletje in pol

Zgodovinski roman

Mohorjeva
Celovec

Družinske večernice, 81. zvezek
Redna knjiga knjižnega daru Mohorjeve družbe v Celovcu
za leto 2025

CIP – Kataložni zapis o publikaciji
Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana

821.163.6-311.6

GOLEŽ, Tine

Več kot stoletje in pol : roman / Tine Golež. – 1. izd. –
Celovec : Mohorjeva, 2024. – (Družinske večernice ; zv. 81)

ISBN 978-3-7086-1316-1
COBISS.SI-ID 208045827

Tine Golež: Več kot stoletje in pol

Jezikovni pregled: Tine Logar

Risbe: Tine Golež

Oblikovanje ovitka: ilab crossmedia

Prelom: Matej Nemec

Urednik: Hanzi Filipič

© 2024 Mohorjeva založba, Celovec – Ljubljana – Dunaj

Izdala, založila in tiskala Mohorjeva družba v Celovcu, 2024
Za družbo: Franz Kelih in Karel Hren

1. izdaja, 2024

Naklada: 800 izvodov

Cena: € 25,-

ISBN 978-3-7086-1316-1

REPUBLIKA SLOVENIJA
URAD VLADE RS ZA SLOVENCE V ZAMEJSTVU IN PO SVETU

Predgovor, ki naj postane obvezno predbranje

Pričujoča knjiga opisuje več kot stoletje in pol, saj se dogajanje začne konec leta 1753 in konča leta 1921. Bralec bo spremljal niz človeških usod, največ pa tri posameznike: Franceta, njegovega sina Antona in nazadnje še Antonovo hčer Jerico. Da se med branjem ne bi izgubil med številnim potomstvom dolgoživega Franceta, bo pogled na dodani rodovnik prišel še kako prav.

Vsi omenjeni so bili priče mnogim zgodovinskim dogodkom, nekateri pa so se zgodili kar daleč od njih. Ker so tako ali drugače le vplivali na njihova življenja, so tudi opisani. S tem knjiga, ki je zaradi priloženega rodovnika na prvi pogled rodbinska kronika, postane še nekaj več.

Popis dogodkov, ki presegajo družinske zgodbe, pisanje nagiba skoraj v zgodovinopisje. K temu pripomore redno navajanje letnic, tako da zgodba teče s časom naprej – le redko se kdo izmed junakov zagleda v preteklost. Po drugi strani pa je res, da drobni rodbinski dogodki niso več živi v našem družinskem izročilu, saj segajo (pre)daleč nazaj. Tu je bilo treba pač iskati zelo verjetne razlage zapletov in razpletov.

Če strnemo, kar je zapisano v prejšnjih dveh odstavkih, smo najbližje resnici, ko delo poimenujemo *zgodovinski roman*. V tej smeri govori že sam naslov knjige, hkrati pa tudi namen pisanja. Zgodba vselej pritegne; naj torej bralca povabi v poznavanje preteklosti, ki jo bo spoznaval ob usodah treh rodov in na kratko še enega pred njimi.

Prav ta rod nastopa na prvih straneh, kjer je opisan najstarejši popis prebivalstva. Tukaj spoznamo kar nekaj oseb, ki se pozneje ne pojavijo več, saj se na začetku »časovni stroj«
nekoliko hitreje zavrti skozi prva desetletja. Kljub temu pa gre tudi tu za dejanske osebe z imeni in

priimki. No, naj se bralec z njimi preveč ne obremenjuje, da bi si jih zapomnil. Ko bo začel v knjigi srečevati osebe, ki so na rodovnem drevesu, pa naj z njimi doživlja lepe in težke trenutke davnih časov. Prve osebe, ki jih bo srečal v knjigi in so na priloženem rodovniku, so zapisane s **poudarjenim tiskom**. Za preostale to ne velja več, saj bo v nadaljevanju **poudarjeni tisk** nakazoval, kaj je na sliki. Vsekakor je treba paziti tudi na majhne razlike v imenih različnih oseb: nastopata Franc in France, potem pa še Franci in Franci.

Kraje dogajanja nam pomagajo osvetliti slike na notranji strani zadnje platnice. Podobno velja za prvo risbo v knjigi. Druge dopolnjujejo zgodovinsko naravo pripovedi, saj so podobe dejanskih hiš, cerkva in drugih upodobljenih stvari. Izbrana tehnika slik skuša še dodatno pričarati občutek preteklih časov.

Skočimo torej s časovnim strojem v leto 1753 in potem po prvem večjem skoku naprej zelo zlagoma potujmo do Jeričine poroke.

Pojdimo!

Od prvega štetja prebivalstva (1753) do Francetovega rojstva (1786)

Ura je bila že pol osmih zvečer, ko se je kočija ustavila pred župniščem v Preddvoru. Tako župnik Franc Rabič kot hlapec Urban sta bila slabe volje. In to ne le zaradi nezgode z vozom, zaradi katere sta bila pozna. Rabiča je predvsem motilo, da župnik v Šenčurju ne ve skoraj nič o popisu, ki jih čaka. Hlapec pa je bil že pošteno lačen; on pač ne more kar takoj k mizi, kot gredo lahko gospod. Za hlapca sta na prvem mestu voz in konj, šele potem je na vrsti okrepčilo.

Ko se je župnik približal kuhinjskim vratom, je slišal le tihi pogovor, ne pa žvenketa, ko žlica zadene krožnik. Očitno so častitljivi kaplan Boštjan in mlajši vikar Jožef čakali na župnika. Ko je vstopil, se je po pozdravih prva oglasila župnikova sestra Meta, ki je že več let spremljala brata. Ker je imel tudi kuharico, je bila bolj njegova sobarica. Zaradi svoje bistrosti je rada kaj pripomnila, ko so duhovniki govorili o tem ali onem.

»No, sedaj pa gotovo vse veš, ko si se toliko zamudil,« je začela pogovor Meta.

»Prav ničesar nisem izvedel,« je rekel, medtem ko je kuharica prinašala jedi na mizo. Potem je sklenil roke, zmolil kratko molitev pred jedjo, ob kateri je obstala tudi kuharica, in sedel.

Pri župniku Rabiču se je smelo pri jedi tudi govoriti. Omizju je v primernih presledkih, saj je bil pošteno lačen, razložil, kako in kaj. Očitno do župnika v Šenčurju sploh še ni prišlo naročilo o popisu prebivalstva. On pač spada pod goriško nadškofijo, tako da vse, kar ve o popisu, ve od kranjskega župnika.

»Dovolj sem star, da vem, kam pes taco moli,« se je oglasil kaplan Boštjan. »Gotovo bo spet kakšna vojna,

pa cesarica potrebuje spisek, koliko nas je, koliko smo stari ... Mene bolj kot Francija in Rusija skrbi Prusija. Kar nekako slutim, da bodo z njo težave. Upam, da bo še nekaj let mir, da tega spopada ne dočakam.«

»Gospodje, meni se zdi, da naša vladarica Marija Terezija še bolje vodi habsburške dežele kot njen oče,« je odločno ugovarjala Meta.

Vikar Jožef je raje molčal. Že to mu ni bilo všeč, da je župnikova sestra ob omizju gospodov. In če bi vsaj molčala! Ona ima vselej pripombe na še tako pametno misel, kot jo zmore povedati izkušeni kaplan. Ampak opazil je, da se župnik včasih bolj kot ne nasmiha modrovanjem svoje starejše sestre. Morda pa le ne gre tako resno jemati njenih pripomb.

»Še malo, pa bo advent,« je župnik zapeljal pogovor v bolj mirne vode.

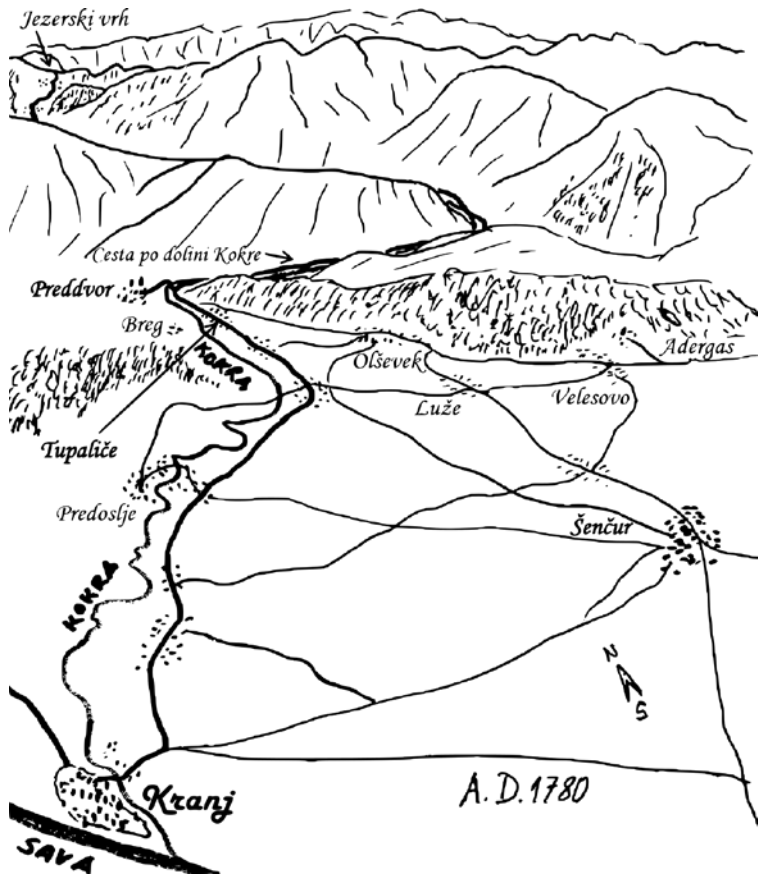
Kaplan Boštjan je razumel namig, da morajo speljati pogovor drugam, zato je dejal:

»In tako bo po vsej verjetnosti tudi kaplan Boštjan Zorman dočakal leto 1754 ter kmalu tudi svoj sedmi križ.«

Advent in božična osmina sta minila kot vsa druga leta. Že konec januarja 1754 pa je župnik Rabič pri gosposki v dvorcu Preddvor izvedel, da je zdaj oblast ukazala tudi posvetni gosposki popisati svoje podanike. In to naj bi kar vsako leto sedaj delali tako župniki kot posvetni uradniki.

Ker se nobena juha ne poje tako vroča, kot se skuha, se tudi ta ni. Štetje naj bi bilo le vsako tretje leto. Župnik naj popiše vse v župniji, gosposka pa svoje podložnike. To se je zdelo Rabiču že bolj sprejemljivo, čeprav je čutil nekaj nezaupanja. Oblast bo najbrž potem primerjala, koliko duš bo popisala duhovščina in koliko gosposka. Navsezadnje popisujejo iste ljudi!

Župnik se je posvetoval s pomočnikoma, kako bi oddali popis. Ker ga zahteva vladarica, bi bilo prav, da je napisan po nemško. Vikar je sicer povedal, da bodo nekateri župniki pisali kar latinsko, ki je pač uradni jezik Katoliške cerkve in njih, duhovnikov. Dodal je, da bo že gosposka pisala po nemško.

Kaplanov nasvet pa je bila nemščina. Hkrati je župniku predlagal, naj pri imenih upošteva, kako posameznika kličejo domači.

»Jaz še nikoli nisem slišal, da bi kmet poklical svojo hčer z imenom Gertrude,« je dodal kaplan.

»Potem pa tudi Georga in Bartelna ne bo,« je dodal župnik. »Bom res kar zapisal Jury, Jerny in Jera.«

»Pa na Mice in Mine na pozabite,« ga je še dopolnil vikar in si mislil, da bo tako vsaj nekaj njegovega upošteval gospod župnik, če že predlagane latinščine ni.

Popisa se je lotil čez nekaj mesecev. V vasi Tupaliče, kjer je podružnična cerkev sv. Klemenca, je župnik naštel malo manj kot 40 družin. Toda moral je še dopisati, pod katero gosposko spadajo »paterfamilias« in njegovi domači. Prebivalci te vasi so bili podložni kar šestim različnim zemljiškim gospodom ali cerkvenim ustanovam.

Vsakdo ni znal točno povedati, koliko je star. Prav zato je župnik precej starosti zaokrožil kar na okroglo številko. Za nekatere pa sta njegova pomočnika preverila starost v krstnih knjigah, ki so jih v župnišču nadvse skrbno hranili. Eden izmed dojenčkov je bil star šele en mesec. Pri njem je zapisal njegovo ime in za starost 1/12.

Med podložniki velesovskega samostana v vasi Tupaliče je bila tudi družina Mubi. Župnik je zapisal, da so imeli celo kmetijo, torej hubo, ki je zlahka preživljala družino in še kakšnega hlapca ali deklo. V resnici je pri **Tomažu Mubiju** popisal deklo Ano, ki pa je bila šele na zadnjem mestu. Takoj za Tomažem je bila žena **Urša**, potem sinovi Matej, **Franc** in Jakob ter hčerki Helena in Mina. Župnik je upošteval, da mora najprej napisati sinove, čeprav je bila Helena starejša od Franca in Jakoba. Vladovalci so pač bolj zanimali sinovi – bodoči soldati.

V nekoliko manjši vasi Breg ob Kokri pa je poleg drugih popisal družino **Celar**, ki je bila podložna posestvu Preddvor. Glava družine je bil mladi mož **Miha** z ženo

Mino, ki je bila visoko noseča; tega župnik ni omenil. Imela sta le enega sina, pod isto streho pa so bili še stari Miha, dekla in komaj desetletna pastirica.

Ko je bilo julija 1754 vse delo s popisom končano, je župnik predlagal, da bi imeli konec avgusta likof. Res je kuharica pripravila slovesno kosilo. Nazdravili so, župnik pa je spregovoril:

»Kar 4268 duš nam je zaupanih v Gospodovem vinogradu. Ko sem oddal sezname na škofiji, sem jih pobaral, če bomo lahko izvedeli še o stanju drugod. Danes mi je prijazen škofijski tajnik, ki sem mu tedaj izročil steklenico žganja, pisal o drugih župnijah. Na Kranjskem smo na petem mestu. Naš Preddvor je res župnija in pol. Bog nas živi!«

Z veseljem sta oba njegova pomočnika dvignila čaši; da se jim pri tem ne bo pridružila Meta, so že vedeli. Vino ji namreč prav nič ni dišalo. In medtem ko so vrli gospodje praznili svoje kupice, je Meta vprašala:

»Kaj pa ljubljanske župnije na Koroškem?«

Iz pogovorov z bratom je vedela, v kako nenavadno razprostrti škofiji živi.

»Res je čudno sestavljena naša škofija, da so ji pridjali še nekaj župnij na Koroškem. Počakajte, morda tudi o tem piše ...« Tajnik, ki je dobil odlično žganje, se je bil potrudil in mu vse napisal, zato je po tihem branju nadaljeval: »Celo največjo izmed njih, Pliberk, smo prehiteli za 50 duš!«

In spet so nazdravili. Vikar je pomislil, da bo kmalu postal župnik in da bo odgovoren za podobne popise. Prav zato je dodal:

»Tudi meni je odleglo, sedaj ko smo vse to opravili. Ampak prav ima naša vladarica, da bo to na vrsti le vsako tretje leto.«

Možaka sta mu pritrdila, Meta pa slovesno naznanila:

»Saj ves čas trdim, da imamo pametno cesarico.«

Vsi so se strinjali, samo vikar pa je opazil na župnikovem obrazu skrivni nasmešek, ki je tako pogosto pospremil Metine ugotovitve ...

Medtem ko je naša družba veselo praznovala, je Celarjeva Mina začutila, da je prišel čas poroda. Čeprav to ni bil prvi porod, je bil mož Miha preveč na trnih, da bi se pridružil svojemu očetu pri molitvi. Kmalu je izvedel, da se je družini pridružila deklica. In ta deklica je bila pri krstu izročena v varstvo svete Margarete, zato je za domače postala **Meta**.

* * *

Človek obrača, Bog obrne. Tokrat je namesto njega za obrat poskrbel – Friderik II. Pruski kralj je namreč vdrl v Saško, volilno kneževino, ki se ni hotela pridružiti niti Prusiji niti Avstriji. Ta je pod vodstvom Marije Terezije ravnokar podpisala obrambno zvezo s Francijo, z Rusijo je pa že kar nekaj časa imela zakopano bojno sekuro. Je Friderik le prehitel Avstrijo pri njenem pogledovanju proti Saški?

Vojna, ki se je začela leta 1756, je trajala kar sedem let. Nekaj evropskih držav se je pridružilo Prusom, nekaj Avstrijcem. Po dolgoletni moriji so se vsi spet vrnili za stare meje. Avstrijska Šlezija, ki jo je Prusija zasedla že desetletje nazaj, pa je dokončno postala njeno ozemlje.

Namen vladarice, da bi bili popisi na tri leta, se zaradi vojne ni uresničil. Hkrati se je izkazalo, da je popolnjevanje vojaških polkov zelo nepriljubljeno in tudi nepravilno. Med to vojno so ne glede na družinski stan odvedli tega ali onega možaka pod orožje. Franc ni bil med tistimi, ki so bili izbrani za soldate. Saj ne, da ne bi bil dovolj postaven in močan ... le srečo je imel.

Ko so se po vojni popisi spet začeli, nekaj ni bilo v redu. Številke, ki so jih prijavila gospostva, so bile opazno nižje od popisanih duš, ki so jih naštel župniki. Kako

in komu odmeriti dodatni davek, saj je Dunaj po koncu vojne potreboval več denarja zaradi naraslega državnega dolga? Red v popisu pa je bil potreben tudi za načrtovano splošno vojaško obveznost. Prusija jo je že imela in minula vojna je pokazala njeno moč.

Župnik Franc Rabič je še vedno vodil faro, pomagala sta mu kaplana Gregor in Jurij. Marca 1770 je oblast zahtevala, da natančno poučijo svoje župljane o obveznosti, ki jo prinaša državni popis, ki da bo tokrat potekal nekoliko drugače. Ni šlo le za ljudi, Dunaj je hotel vedeti še nekaj o hišah in vprežni živini.

»In kdor bo skrnil kako živinče, kdor bo torej vlečno živino zatajil, bo dve leti prisilno gradil vojaške utrdbe,« je župnik končal oznanilo, ob katerem so hišni gospodarji le zmajevali z glavo. Kaj vse jih še čaka?

Res, vsako hišo je obiskala kar petčlanska odprava. Glavni je bil predstavnik vojske, njemu je stal ob strani mož, ki je zastopal okrožje, torej kresijsko oblast. Največ dela so imeli pisarji; bili so kar trije. Ob tako visokem obisku je v vsaki hiši vladala smrtna tišina. Vedeli so, da z oblastjo ni šale.

Prvi vojaški pisar je na hišo napisal številko. Strogo prepovedano je bilo številko izbrisati ali poškodovati, kaj šele spremeniti! Drugi vojaški pisar je popisal moške. Mimogrede je ob tem presodil, kako zelo sposobni so za vojaške naloge: za pravega vojaka, za pomožnega ali pa da možak sploh ni sposoben. Franc je kot bodoči prevzemnik kmetije spadal med tiste srečneže, ki niso prišli v poštrev za vojaško službo. Civilni pisar je potem zapisal še ženske in otroke; imena ga sploh niso zanimala, le število teh duš je zabeležil. No, označil pa je, če je bilo dekle staro že petnajst let ali več.

Posebno pozornost so namenili vlečni živini: konjem in volom. Tudi to je bila naloga drugega vojaškega pisarja, ki je imel s konji še nekaj več dela, saj je moral označiti, ali gre za žrebca, kobilo ali skopljenca.

Mubijeva hiša, ki se ji je po domače reklo domačija Bajželj, je tako dobila številko 14. Čakala je le še na *ta mlado* za vse manj mladega Franca ...

Komisija se je po popisu spet oglasila pri župniku. Ko so namreč opravljali svoje delo, so imeli s seboj posebne izvlečke s seznamami vseh moških, rojenih po letu 1740. Seznane so napisali okrožni uradniki, ki so si prej v župnišču sposodili krstne knjige.

»Pohvaliti vas moram,« je začel svojo pripoved glavnega vojaški popisovalec. »Prav nobenih težav ni bilo z iskanjem možakov.«

»Zakaj pa bi bile težave?« je zanimalo župnika.

»V nekaterih župnijah so bolj površni. Ko se mladenič poroči na nevestin dom, njegove otroke začno vpisovati kar z imenom domačije, ne z njegovim priimkom. Dunaj že pripravlja odlok, ki bo strogo prepovedal podobno spreminjanje priimkov.«

»Jaz sem bil vselej za red. Samo snaga in red vzdržujeta svet. Tako učim tudi svoje farane,« je s ponosom rekel župnik Rabič.

»Če bi bili vsi taki, kot ste vi, bi bili popisi še vedno v vaših rokah. Zdaj pa imamo konskripcijske komisije, da bodo vladarji vedeli, koliko mož lahko spravijo pod orožje.«

Komisija je župniku zaželela še mnogo let uspešnega vodenja župnije. *Najvišji* pa je odločil, da bo Franc Rabič le še štiri leta v Gospodovem vinogradu. Pa saj to ni bilo malo, kar dvaintrideset let je skrbel za preddvorsko faro, preden je kaplan vpisal župnikovo ime v knjigo pokojnih.

Tri leta je bilo že po župnikovi smrti in faro je vodil Andrej Novak. Redno je maševal tudi pri sv. Klemenu v Tupaličah, zato ga je Franc Mubi dobro poznal. In k njemu bo treba iti. Prišel je namreč čas, da se končno poslovijo od samskega stanu.

Delovno ročico je prepoznal v Meti iz vasi Breg. Njen oče, Miha Celar, je bil že pokojni, domače posestvo je prevzel brat, tako da je tudi ona želela nekeje postati gospodinja in ne le pomočnica pri domači hiši.

Tedaj je še bilo v veljavi osebno podložništvo. S poroko se je moral strinjati zemljiški gospod, ki mu je tlačan pripadal. Franc je spadal pod velesovski samostan, Meta pa pod gospostvo Preddvor. Z dovoljenjem ni bilo težav, so vse gospod župnik uredili s samostanom in z gosposko. Tako je Franc povedel Meto pred oltar domače cerkve sv. Klemena.

Nevestina bala ni bila kaj posebnega, a bratova žena se je potrudila in izvezla nekaj nageljnov na majhen prt. Dodala je še številko 1777. Pisati sicer ni znala, številke pa je poznala. Hotela je, da se ohrani letnica poroke – letnica, ko je Meta prišla na domačijo Bajželj.

Mubijeva kmetija, domačija Bajželj, ni dobila le delovne ročice, pač tudi skoraj vsako drugo leto enega otroka. Po Mariji so h krstu nesli Janeza, ki je kmalu umrl. Naslednji je bil Andrej. Po fantu je bila še ena deklica, avgusta rojena Lucija.

Pozno pomladi 1786 je Meta opazila, da je spet noseča. Franc si je vselej želel imeti sina Franceta, a oba prejšnja sinova sta bila rojena blizu godovnega dneva drugih svetnikov, ki jih niso smeli spregledati. Bo tokrat res lahko izročil otroka v varstvo svetega Frančiška Ksaverija, ki goduje tretjega decembra? Prav ta je bil namreč tudi njegov zavetnik.

»Če bo fant, bo France, tako mora biti,« je rekel sam pri sebi.

Želja se mu je izpolnila. Odtlej je družina Mubi imela dva godovnika, ki sta skupaj praznovala.

Zakon je bil še naprej blagoslovljen s potomstvom, saj so se jima rodili še Neža, Jožef, Polona, Jernej in na dvajseto obletnico poroke še Simon. Od leta 1782 so bili sicer še vedno podložniki, a vsaj osebno podložništvo je bilo odpravljeno.